

CONGRÈS MONDIAL
DES PARTISANS
DE LA PAIX

SALLE PLEYEL
20·21·22 ET 23 AVRIL 1949

PARIS

65 jaar geleden: Congres van intellectuelen voor de Vrede in Parijs.

De linkse vredesbeweging BUVV, Belgische Unie voor de Verdediging van de Vrede, is de voorloper van Vrede vzw.

Een snelle duik in een enkele documenten bij Dacob en Carcob (communistiche archieven in Brussel) levert een beeld van een vredesbeweging die reeds in de eerste jaren na de oorlog actief is in Franstalig en Nederlandstalig België, en die aan de grondslag ligt van de oproep tot deelname aan twee bepalende wereldcongressen – in Wroclav 1948 en Parijs 1949 - voor de oprichting van een mondiale vredesbeweging: de Wereldvredesraad, le Conseil Mondial de la Paix. We spreken over het moment dat het Verdrag van Brussel is getekend – een defensie-akkoord tussen Benelux, Frankrijk en Verenigd Koninkrijk van 17 maart 1948 – en dat de NAVO er staat aan te komen.

I.

Congres van Wroclav (25-28 augustus 1948)

In Wroclav, augustus 1948, was de Belgische delegatie* voor het 'wereldcongres van intellectuelen voor de vrede' samengesteld uit twee Nederlandstaligen (de schrijver Johan Daisne en Alois Gerlo, de hoofdredacteur van 'Front', veel later in 1969 tevens de eerste rector van de zelfstandige VUB) en zes Franstaligen (waaronder de schrijver Maurice Duwez, pseudoniem Max Deauville, auteur van onder meer een boek over WOI 'La boue des Flandres'). De grote media in het Westen beschreven dit congres van intellectuelen als een initiatief van Moskou. Johan Daisne, die te situeren valt in de kunststroming van het magisch realisme, was een kritische congresganger die bovenal meende dat elke oorlogsstokerij moest stoppen en dat elke intellectueel zich moest inzetten voor de vrede. Zijn commentaar hieromtrent luidt als volgt : "De banden tussen de USSR en de nieuwe Poolse regering zullen wel innig zijn, en het merendeel der Congresleden was inderdaad 'progressist', al vormde het gematigde element – de sociaaldemocraten, de liberalen, de katholieken, et cetera – niet zulk een onbeduidende minderheid als men heeft willen laten uitschijnen " (Johan Daisne, De Vrede van Wroclav)

Alois Gerlo nam er het woord. Hieronder wordt zijn toespraak uitgebreid geciteerd zoals Johan Daisne ze in zijn boek "De Vrede van Wroclav" (p.90-91) heeft weergegeven, met zijn opmerkingen cursief tussen haakjes.

Ik citeer:

Ik zal kort zijn, begon Gerlo, maar niet omdat ik, als vertegenwoordiger van een klein land, aan enig minderwaardigheidscomplex zou lijden. U weet alle dat de rol die België in de huidige conjunctuur speelt, ver de beperkte uitgestrektheid van ons grondgebied te buiten gaat. Er is het welbekende verschijnsel, dat Benelux heet. Er is het Verdrag der Vijf, het Verdrag van Brussel, voorbereid en ondertekend te Brussel, en dat aan het Belgische volk niet het gevoel van veiligheid heeft gebracht, dat zijn propagandisten beweerden te kunnen voorspellen. Ik verklaar namens vele landgenoten en een zeer belangrijk gedeelte onzer intelligentsia, dat het Verdrag van Brussel en het Westers Blok, waarvan het de hoeksteen vormt, niet de vrede en de vooruitgang dienen, maar door reactionaire en imperialistische beweegredenen werden ingegeven. (* *Vergelijk deze uitlating met de overrompelende bijval die over het gehele land de fameuze OVN-rede van onze Eerste Minister P. H. Spaak, gehouden te Parijs op 28 september 1948, heeft genoten, en de algehele goedkeuring van zijn politiek, op het socialistische congres, begin november 1948, JD.*). Het zoekt niet de eenmaking van Europa te bevorderen, maar haar verdeling, en daarmee het oorlogsgevaar te verergeren.

Onverschrokken viel Gerlo dan op de netelige zaak van het uranium aan. Tachtig procent van het over de gehele wereld voortgebrachte uraniumerts, zei hij, worden geleverd door Belgisch

Congo. Niemand in ons land weet, tegen hoeveel deze voor de voortbrengst van atoomenergie onschatbare delfstof wordt verkocht. Wij weten alleen dat elke ton de weg inslaat naar hetzelfde overzeese land, niet om vredesdoeleinden te dienen maar om de vreselijkste oorlogswapens te helpen vervaardigen die de mensheid ooit heeft gekend. Intussen beschikken de Belgische geleerden niet over de minimum hoeveelheid uranium, die hun zou veroorloven bv. een enkele atombatterij ineen te zetten, ten behoeve van onze nijverheid en voor het welzijn onze bevolking (* *Deze toestand is thans (1949,red.) veranderd. Gerlo heeft dan ook, voor de openbare voordracht, door onze Belgische delegatie gehouden te Luik (Nov.1948), zijn zin als volgt gewijzigd: "Intussen beschikten tot voor korte tijd..."JD*)

Ik wil hier dit schandaal aanklagen, vervolgde Gerlo, omdat wij als intellectuelen en democraten niet kunnen dulden, dat de vrije ontwikkeling van de cultuur en de wetenschappelijke navorsing aldus worden gedwarsboemd. Wij kunnen niet gedogen dat natuurlijke rijkdommen, die zouden moeten dienen om het welzijn van het Congolese volk, van het Belgische en van de gehele mensheid te verhogen, alleen worden aangewend om de atoomoorlog voor te bereiden. Aan dit soort van "Westers humanisme" weigeren wij, progressistische intellectuelen van het Westen, onze goedkeuring te hechten.

De Europese cultuur, de cultuur kortweg, is één. Hoe belachelijk de aanmatiging van hen, die de volkeren van Oost-Europa uit de Europese Gemeenschap zouden willen sluiten! Het boek waarin Charles de Coster de legendarische figuur van Tjil Uilenspiegel heeft vereeuwigd, het zinnebeeld bij uitnemendheid van de strijd van het Vlaamse volk tegen verdrukking, werd in de Sovjet-Unie vertaald en over geheel haar onmetelijk gebied verspreid, terwijl het nog aan het merendeel van het Vlaamse volk, welks nationaal epos het zou kunnen zijn, onbekend is, (* *Dit is heus onjuist. Ik geloof dat iedereen in Vlaanderen Uilenspiegel kent, door de school, de volksroman, De Coster of Herman Teirlinck, Auctor, Jan H. Eekhout, Raf Verhulst etc. Eerlijkheidshalve moet ik daar zelfs aan toevoegen dat, precies tijdens de bezetting, van De Costers meesterwerk twee grote en goedkope volksoplagen zijn verspreid, in het Frans door de "Editions de la Toison d'Or" (Brussel, 1942) in het Vlaams door "Het Laatste Nieuws" (Brussel 1943; vertaling A. Van Boecksel). Natuurlijk slechts een paradox, maar de waarheid bestaan ook daaruit. JD.) en zulks ten gevolge van dezelfde reactionaire en obscurantistische machten die Claes, Uilenspiegels vader, op de brandstapel hebben vermoord.*

Ook daartegen, tegen de hinderpalen waarmee de reactie overal de verspreiding van de gedachte en de werken van de geest dwarsboomt, verzetten zich België's vooruitstrevende intellectuelen. Zij staan aan de zijde van hen die in eerste linie voor welvaart en vrede vechten, tegen imperialisme en oorlog.

Einde citaat.

Johan Daisne voelde zich als intellectueel verplicht om voor de vrede op te komen; hij nam ook afstand van de creatie van vijandbeelden door de beide partijen in de beginnende Koude Oorlog: "van de Sovjet-Unie moeten we de drang naar sociale rechtvaardigheid overnemen, van de USA kunnen we het recht op vrije meningsuiting tot het onze maken."

In 1947 werd de Rassemblement des femmes pour la paix mede opgericht door Emilienne Brunfaut (syndicaliste, feministe, pacifiste) die ook in de voorbereidselen is betrokken om in België het Congres Mondial des Partisans de la Paix van Parijs 1949 voor te bereiden. Ze wordt actief lid van de wereldvredesraad en van zijn Belgische afdeling l' Union belge pour la défense de la paix, Belgische Unie voor de Verdediging van de Vrede.

Het Congres van Wroclav 1948 had als concrete uitwerking de oprichting van het Internationaal Verbindingsbureau van de Intellectuelen voor de Vrede.

Op 25 februari 1949 lanceren 75 intellectuel en vanuit dit Bureau International de Liaison des Intellectuels pour la paix et de Fédération démocratique internationale des femmes een oproep ter verdediging van de vrede. Joliot-Curie is er de dynamische figuur van, maar ook een Pablo Neruda maakt deel uit van deze groep. Bij de Belgen vinden we Koningin Elisabeth van België, naast de schrijvers René Lyr en Charles Moisse, de schilders Baron Antoine Allard (ook wel de rode baron genoemd) en Jan Cox (Cox was in 1945 medeoprichter van de kunstenaarsgroep La Jeune Peinture Belge, en veel later in de jaren '70 betrokken bij de Antwerpse galerij “de Zwarte Panter”), de toondichter Marcel Poot.

Op 18 maart 1949 wordt de Groupe d'Initiative du Congrès Mondial opgericht met in het Comité de Préparation du Congrès de Belgen Mevr Deguent (Marthe Huysmans, communistische militante, dochter van Camille Huysmans, echtgenote van Jean Deguent die kabinetschef was van Minister van Bevoorrading Edgar Lalmand van 1945 tot '47 en ook Gemeenteraadslid Brussel) en René Lyr.

II.

Congres mondial des partisans de la paix

Het Congres van de Partisans de la Paix ging door in Parijs van 20-25 april 1949. Tegelijkertijd greep een gelijkaardig congres plaats in Praag.

Uittreksel film over salle Pleyel Paris

<http://www.cinearchives.org/Films-447-533-0-0.html>

Batalle de la vie

<http://www.cinearchives.org/recherche-avancee-424-157-0-0.html>

Er blijken 70 Belgen deel te nemen aan het Congres. In het brede presidium van dit congres zetelen twee Belgen: Rosy Hollender, communistische militante, en René Lyr, schrijver, musicoloog, weerstander. Emilienne Brunfaut van “Femmes pour la Paix” was in salle Pleyel aanwezig. Namen van participanten die in de Roode Vaan expliciet werden genoemd zijn: Professor Max Cosyns, architect Brunfaut, dokwerker Philips, – deze drie namen er het woord namens België – gewestelijk secretaris ABVV Dendermonde Fr.Janssens; verder wordt uitdrukkelijk een vertegenwoordiging van de Volksjeugd Leuven vermeld. Namens het Onafhankelijkheidsfront participeerden Alois Gerlo en Fernand Demany (notoir verzetsman).

Het Initiatief in Parijs had de uitdrukkelijke steun van Willem Elschoot, Louis-Paul Boon, aldus de Roode Vaan.

Een belangrijk punt in de redevoeringen van zovele deelnemers betrof de Amerikaanse atoombom. Max Cosyns had het in zijn toespraak specifiek over het Congolees uranium voor de Amerikaanse kernbommen; net zoals Alois Gerlo dat al had gedaan in Wroclav. “Sinds drie jaren dringen de Belgische laboratoria erop aan dat hen een zekere hoeveelheid uranium, ongeveer 1 op duizend van de voortbrengst van Belgisch Congo, zou toegestaan worden. De uitbatende maatschappijen waren akkoord. Nochtans werd er geen enkele vergunning voor de invoer van uranium toegestaan. Intussen sluiten de Belgische laboratoria elk militair opzoeken uit hun activiteit. De totale productie van verschillende duizenden ton uranium per jaar, wat veel meer betekent dan de helft van de wereldproductie, wordt aan belachelijk lage prijs door de USA aangekocht, die het dan nog in atoombommen omvormen. Dat betekent voor België een jaarlijks verlies van een twintig miljard. Het monopolium werd zonder akkoord van het Parlement vastgesteld. De wetenschapsmensen kunnen zich niet verbinden met hun aanvalspolitiek. Diegene die niet vreest zijn leven te geven voor de vrijheid, zal niet vrezen zijn leven te geven voor de Vrede.” (citaat in de Roode Vaan van 25 april 1949).

Ook het kolonialisme werd er zwaar op de korrel genomen.

Gabriel D'Arboussies, secretaris van de Afrikaanse Democratische Beweging: "Het kolonialisme kan voor het ogenblik geen enkele verrechtvaardiging vinden. Het kolonialistisch systeem zal evenals het kapitalistisch stelsel verdwijnen. De koloniale volkeren hebben de eisenstrijd in het moederland en de koloniën begrepen. Ze hebben begrepen dat ze in de koloniserende landen vrienden en vijanden hebben; en ze weten ze te onderscheiden. Ze moeten vaststellen dat er geen enkele militaire Sovjet-basis in Afrika bestaat. Ze hebben begrepen dat er een natuurlijk verbond bestaat tussen de U.S.S.R. En de verdrukte volkeren van de wereld. Wanneer de volkeren hun lot in hun eigen handen genomen hebben zal geen enkele macht in staat zijn hun opmarsch naar de vrijheid tegen te houden." (citaat in Roode Vaan 25 april 1949)

Het Manifest dat op dit wereldcongres werd goedgekeurd sloot af met de slogan: De verdediging van de vrede is voortaan een zaak van al de volkeren.

"In dit groot wereldcongres verenigd verkondigen wij luide dat wij een vrije geest behouden hebben en dat de oorlogspropaganda in niets ons beïnvloed heeft. Wij weigeren degenen te volgen die een statenblok tegenover een ander willen oprichten. Wij zijn tegen de politiek der militaire verbonden. Wij veroordelen het kolonialisme dat voortdurend gewapende conflicten uitlokt en gevaar loopt een bepalende rol te spelen in het uitlokken van een nieuwe wereldoorlog. Wij spreken ons uit voor het verbod van de atoomwapens en andere massa vernielingsmiddelen." (citaat in de Roode Vaan van 27 april 1949)

III UBDP-BUVV

In een situering van de kunstenaarsgroep "Forces murales" schrijft Ludo Bettens (IHOES) het volgende.

"De Belgische Unie voor de Verdediging van de Vrede (BUVV/UBDP) is de Belgische afdeling van de Wereldvrederaad. Ze werd in 1949 opgericht door de KPB in samenwerking met leden van het Onafhankelijkheidsfront en niet-communistische personaliteiten. Ze vertaalt op lokaal vlak de acties van de Wereldvrederaad maar neemt ook een reeks initiatieven die een specifiek nationale klank hebben zoals de oppositie tegen de Amerikaanse militaire basissen in België, tegen de Belgische koloniale politiek, of tegen de verlenging van de duur van de militaire dienstplicht. Er wordt naar elke internationale bijeenkomst een delegatie gestuurd, en de BUVV/UBDP organiseert eigen nationale congressen. Tijdens het nationaal Congres van de 'partisans de la paix' in Brussel 1950 stellen Deltour, Dubrunfaut en Somville "En avant Sheffield" voor alsook het imposante "Non à la guerre". "

Men plaatst de oprichting van UBDP dus volop in relatie met de stichting van de Wereldvrederaad in 1949. Nochtans schrijft Johan Daisne in 'de Vrede van Wroclav – Résumé en langue française p.143' in zijn rede aan de Université de Liège van 8 november 1948 :

"Voor de tweede keer – een eerste gelijkaardige conferentie heeft plaats gehad in de Magdalenazaal in Brussel op 30 september 1948 – ga ik in op de vraag van de Rassemblement des Femmes pour la Paix en de Union belge pour la Défense de la Paix, die me uitnodigen om publiek te getuigen over het Congres in Wroclav (...)"

Hieruit blijkt duidelijk dat de UBDP al enige tijd actief is vooraleer de Wereldvrederaad wordt opgericht in april 1949.

André De Smet (1920-2008) – verantwoordelijke BUVV later Vrede vzw gedurende tientallen jaren – heeft me altijd gesproken van een vredesinitiatief in augustus 1948 in Oostende, met een atletiekmeeting waar Emile Zatopek, de kersverse Olympische kampioen, alsook de Belgische atleet Gaston Reiff aan deel had genomen. Hij situeerde de oprichting van de UBDP-BUVV in maart 1949 met Bob Claessens als eerste secretaris. Cosyns was bij de oprichters, met baron Allard alsook Leo Michiels, vertelde hij me.

Op basis van de archieven van Vrede plaatst historica Sarah Claes de oprichting van de BUVV/UBDP in maart 1949, wellicht dus gelieerd aan de installatie van de Groupe d'Initiative du Congrès Mondial met het Comité de Préparation du Congrès een maand voor het dubbelcongres van “les partisans de la paix” in Parijs en Praag – een dubbelcongres omwille van het feit dat veel Centraal- en Oost-Europeanen geen visum voor Frankrijk kregen. “Het initiatief wordt genomen vanuit communistische hoek. De socialiste Isabelle Blume (socialistisch senator) wordt tot voorzitter gekozen en Bob Claessens, advocaat, eerste secretaris,” lezen we. Wellicht is een en ander niet in één beweging gebeurd en verliep er enige tijd tussen de 'oprichting' en het 'werkelijk functioneren als structuur'. Isabelle Blume was in de jaren 1950 en '60 een boegbeeld van de Wereldvrede Raad, maar ze was niet aanwezig in de salle Pleyel in 1949. Ze had namelijk geweigerd deel te nemen aan de oprichting van de BUVV/UBDP omdat ze vreesde voor een campagne van alleen maar discours en beloftes die niet zouden worden gehouden. Isabelle Blume werd over de streep getrokken wanneer op 19 maart 1950 het 'Permanent Comité van het Congres' de gekende oproep van Stockholm lanceert voor het afschaffen van het atoomwapen. Ze ging dan naar het tweede Congres in november 1950 in Warschau (wat door de BSP als een van de redenen wordt aangehaald om haar uit de partij te sluiten). In Fontaines biografie over Bob Claessens is er niets te vinden over z'n functie als secretaris van de BUVV, wel dat hij veel conferenties heeft gegeven voor de vredesbeweging. Als secretaris in de beginjaren valt de naam van Rosy Hollender, een communistische militante en van Irene Devries.

intellectuelen

Max Cosyns en Leo Michiels (geschiedkundige) waren bij de oprichters. Ook Joz Wyninckx (later SP-politicus, parlements lid, minister) was van in het begin actief in de vredesbeweging. Daarnaast bekomt men in de beginjaren de medewerking van leden van organisaties van weerstanders (Onafhankelijkheidsfront, Witte Brigade, Fidelio) en oud-politiek gevangenen, van figuren als baron Allard (later in 1964 oprichter van de derdewereld-NGO Oxfam-België), de industrieel Cavenaille (de rode brouwer uit de Borinage) en de ULB-professor Maurice Grosjean. “Voor vele leden en sympathisanten is precies het verzet tegen de Duitse herbewapening de reden om samen te werken met de Wereldvrede Raad. Voor hen lijkt een heropleving van het Duitse militarisme een meer directe dreiging dan het eventuele communistische gevaar”, schrijft Sarah Claes. Cosyns en Cavenaille worden tot lid van de internationale Wereldvrede Raad gekozen in februari 1951, Isabelle Blume wordt dan gecoöpteerd lid.

Onderzoekster Eva Schandevyl citeert nog andere namen van intellectuelen betrokken bij de BUVV/UBDP: Paul Brien (professor dierkunde ULB, communist en militant van de Waalse zaak), Lucienne Bouffioux (weerstandster, advocate), Paul Janssens, Jean Hubaux (regisseur) en naast schrijver Willem Elschot ook nog Guy De Bosschère (journalist, essayist, gekend als 'tiers-mondist'), Elie Baussart (progressief christen letterkundige en syndicalist).

Het eerste, grote initiatief van de wereldvrede Raad en ook van de UBDP/BUVV waren de acties tegen de atoombom. Op 18 maart 1950 werd het appel van Stockholm gelanceerd dat de totale eliminering van het atoomwapen vroeg. Deze petitie kreeg miljoenen handtekeningen.

Georges Spriet

algemeen secretaris van Vrede vzw (opvolger BUVV) van januari 1990 tot december 2010.

noot

*

Belgische delegatie: in Wroclav

Fernand Balle, geneesheer te Brussel en afgevaardigd door het Vrouwenverbond voor Vrede (Rassemblement des Femmes pour la Paix)

Max Deauville, (alias Dewez) Frans-Belgische letterkundige (auteur van een boek over WOI: “La boue des Flandres”)

René Lyr (Vanderhaegen) letterkundige (schreef o.a. “A nos Héros” over WOI), musicoloog, weerstander (de groep La Sapinière), militant Waalse zaak

Richard Dupierreux, journalist bij le Soir

Alois Gerlo, docent universiteit Brussel, hoofdredacteur weekblad “Front”

Johan Daisne, schrijver

Anne de Liedekerke (geboren d'Oultremont), beeldhouwster, onderscheiden voor “haar vermetele clandestiene arbeid” tijdens WOII

Regine Hercman (echtgenote van René Lyr, lid van het Revolutionair Comité van Warschau in 1905 wanneer ze werd opgepakt door de tsaristische politie)

(uit de Vrede van Wroclav, van Johan Daisne, Brussel ,1949 – bibliotheek Dacob)

Bronnen:

Roode Vaan, dagblad (Dacob, communistische archieven Brussel www.dacob.be en www.carcob.be)

Johan Daisne, De vrede van Wroclav, of proeve van spijkerschrift op het Ijzeren Gordijn, Brussel, 1949

Alois Gerlo, Noch hoveling, noch gunsteling. Een levensverhaal, Kapellen, 1989

Froces murales van Ludo Bettens

http://www.ihoes.be/Forces_murales_Art_manifeste/pdf/Forces_murales_collectif.pdf) p.5

Congrès mondial des intellectuels pour la Paix à Wroclav, Varsovie 1949

Congrès mondial des partisans de la Paix, Paris [1949]

José Gotovitch, Isabelle Blume, entretiens, Bruxelles 1976

Colette Fontaine, Bob Claessens, Le temps d'une vie, Bruxelles, 1977

Eva Schandevyl, Een bijdrage tot de studie van intellectuele veld in België: Communistische intellectuelen tijdens de koude oorlog

Sarah Claes en Ludo De Brabander, Hoe koud was de vrede?, vredescahier 1/97

www.vrede.be

Enkele interessante websites:

www.merelnet.be/vredesbibliotheek

www.amsab.be (beheerder van de archieven van BUVV-Vrede)

wie beeldmateriaal zoekt van de bijeenkomst in Parijs 1949:

<http://www.cinearchives.org/Films-447-533-0-0.html>

<http://www.cinearchives.org/recherche-avancee-424-157-0-0.html>